

Spotřebitelské úvěry Právně metodický výklad

1. Obecný právní rámec

Právní úprava tzv. spotřebitelského úvěru spočívá plně v zákoně č. 321/2001 Sb. o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru (dále zákon o spotřebitelském úvěru). Tímto zákonem byla do českého právního řádu implementována směrnice Rady 87/102/EHS. Z toho vyplývá, že v případě nejasností ohledně významu některých ustanovení tohoto zákona je nezbytné nejprve porovnat jeho znění s textem odpovídající části směrnice. Pokud to není ve výslovném rozporu s textem českých právních předpisů, má přednost výklad, který je v souladu se směrnicí.

Na spotřebitelský úvěr samozřejmě také dopadají obecná ustanovení občanského zákoníku, zejména §§52-57, týkající se spotřebitelských smluv.

Smlouva o úvěru je dále upravena v obchodním zákoníku v §§ 497-507. Vztahy mezi spotřebiteli a podnikateli se však obchodním zákoníkem neřídí. Výjimkou je, že si to strany výslovně ujednají. V takovém případě by se na úvěrový vztah mezi spotřebitelem a podnikatelem vztahoval jak zákon o spotřebitelském úvěru, tak ustanovení obchodního zákoníku. Tento postup není obvyklý, nicméně je možný. Z tohoto důvodu, ale i z důvodu, že se na Sdružení obrany spotřebitelů obracejí s žádostí o radu i malí podnikatelé, kteří jsou vůči velkým úvěrovým společnostem v obdobném postavení jako spotřebitelé, a na které se ustanovení obchodního zákoníku vztahuje, bude o těchto ustanoveních v závěru metodického výkladu také pojednáno.

2. Pojem spotřebitelského úvěru

Právní úprava spotřebitelského úvěru se uplatní pouze ve vztazích mezi spotřebiteli a podnikateli, kdy podnikatel poskytuje úvěr.

Podnikatelem je fyzická nebo právnická osoba, která poskytuje úvěr v rámci své podnikatelské činnosti, tedy činnosti, která je soustavná a prováděná za účelem zisku. Typicky půjde o banky, kampeličky, spořitelny a úvěrové společnosti. Dále půjde i o podnikatele, kteří prodávají své zboží splátkovým způsobem. Nebude se však jednat o spotřebitelský úvěr, pokud je sice poskytnut podnikatelem, ale bez vztahu k jeho podnikání - tzn. že podnikatel se nezabývá poskytováním úvěrů ani prostřednictvím úvěru neprodává své zboží.

Spotřebitelem je osoba, která si sjednává úvěr nikoliv v rámci své podnikatelské činnosti. Jedná se tedy o fyzické osoby - nepodnikatele, neziskové organizace, nestátní příspěvkové organizace (školy zřízené krajem nebo obcí). Může se jednat i o podnikatele, který si sjednal úvěr pro financování svojí nepodnikatelské aktivity. (např. v případě pořádání akcí *pro bono publico* (pro veřejné dobro)).

Úvěrem se ve smyslu zákona o spotřebitelském úvěru rozumí jakékoliv poskytnutí peněžních prostředků za úplatu nebo odložená platba, tedy např. **úvěr, půjčka, koupě najaté věci, nebo jiná obdobná finanční služba**. Zákon se tedy vztahuje např. i na **leasingové smlouvy**.

Spotřebitelským úvěrem však **nejsou** (dle § 1 zákona o spotřebitelském úvěru) následující finanční vztahy:

a) jakýkoliv úvěry na koupi, výstavbu, opravu nebo údržbu **nemovitostí (hypotéky)**

b) **nájemní smlouvy**, vyjma nájemních smluv, které po uplynutí určité doby zaručují převod vlastnického práva (tedy smlouvy o koupi najaté věci, leasingové smlouvy atp.)

c) půjčky poskytnuté bez úroku nebo jakékoli úplaty,

d) úvěry na průběžné poskytování služeb, za které spotřebitel může platit v průběhu jejich poskytování formou splátek,

Rovněž se zákon o spotřebitelském úvěru **nevztahuje** na **jakékoliv** úvěry nebo podobné smlouvy, které jsou uzavřeny na částku **nižší než 5 000 Kč** nebo **vyšší než 800 000 Kč**. V případě, že si smluvní strany sjednaly více smluv, ve kterých se sjednává spotřebitelský úvěr ke stejnému účelu, považují se tyto smlouvy za jednu.

Dále se zákon o spotřebitelském úvěru **nevztahuje** na **jakékoliv** úvěry, jejichž splatnost nepřesahuje 3 měsíce nebo jsou splatné nejvýše ve 4 splátkách ve lhůtě nepřesahující 12 měsíců.

3. Nezbytné náležitosti smlouvy o spotřebitelském úvěru

Zákon o spotřebitelském úvěru v § 4 specifikuje povinné náležitosti smlouvy o spotřebitelském úvěru. Pokud některá z těchto náležitostí chybí nebo je ve smlouvě provedena v rozporu s požadavky § 4, má spotřebitel právo postupovat podle § 6 téhož zákona.

Dle § 6 se v takovém případě spotřebitelský úvěr pokládá **za úvěr úročený ve výši diskontní sazby platné v době uzavření smlouvy**, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, uveřejněné pro příslušné období Českou národní bankou; **ujednání o jiných platbách na spotřebitelský úvěr se stávají neplatnými**, to vše s účinností ode dne, kdy spotřebitel tuto skutečnost uplatní u věřitele.

Jednotlivé požadavky na formu a obsah smlouvy o spotřebitelském úvěru:

1. Smlouva musí být uzavřena **písemně** a jedno vyhotovení smlouvy musí obdržet spotřebitel

2. Ve smlouvě musí být uvedeno :

a) **stanovení roční procentní sazby nákladů (RPSN)**, a to způsobem uvedeným v příloze zákona;

b) stanovení podmínek, za kterých může být RPSN po uzavření smlouvy změněna. **Tyto podmínky nesmí být závislé pouze na vůli věřitele.;**

c) stanovení **výše jednotlivých splátek, počtu těchto splátek** a přesného časového rozložení. Přesným časovým rozložením nemusí být tabulka se splátkovým harmonogramem. Postačí bude-li rozložení splátek určeno obecně - např. "každý 15. den v měsíci".;

Další podmínkou je stanovení **maximální výše úvěru**. U běžných úvěrových smluv je tímto míněna výše půjčky. V případě smluv o úvěru ve formě přečerpání běžného účtu (kontokorenty atp.) se jedná o horní hranici úvěru.

Zákon neukládá povinnost uvádět ve smlouvě celkové náklady spotřebitele na úvěr (tedy cenu úvěru). Poskytovatel úvěru je povinen uvést pouze počet a výši splátek, půjčenou částku a termín splatnosti splátek;

d) stanovení jednotlivých plateb v rámci spotřebitelského úvěru nebo plateb s úvěrem souvisejících. **Tato povinnost se vztahuje na všechny ostatní platby, které stojí mimo splátky**. Je nutné uvést, za jakých okolností je spotřebitel povinen platbu uhradit a v jaké výši. Pokud není možné uvést absolutní výši platby, musí být ve smlouvě uveden způsob jejího výpočtu. Pokud je po spotřebiteli požadována platba, aniž by měl ze smlouvy možnost

zjistit kdy, z jakého důvodu a v jaké výši mu bude uložena, má právo postupovat v souladu s § 6 zákona o spotřebitelském úvěru (viz výše). Mezi tyto platby budou typicky náležet různé sankční poplatky, platby za pojištění nebo platby související s předčasným doplacením úvěru.

e) závazek poskytovatele úvěru informovat spotřebitele v průběhu plnění smlouvy o změnách RPSN

f) informace o právu na předčasné doplacení úvěru

g) podmínky, za kterých lze předčasně ukončit smluvní vztah. To se vztahuje jak k předčasnému doplacení úvěru, tak ke všem ostatním způsobům předčasného ukončení smluvního vztahu, a to ze strany poskytovatele úvěru i spotřebitele.

h) způsoby placení

Tyto povinné náležitosti nemusí být uvedeny přímo ve smlouvě, postačí když jsou uvedeny v připojených obchodních podmínkách. V případě, že některá z výše uvedených náležitostí není uvedena nebo je uvedena špatně, je na místě volit postup dle § 6 až tehdy, kdy se nepříznivé důsledky vůči spotřebiteli projeví. Například: až poté, kdy po spotřebiteli bude poskytovatel úvěru požadovat zaplacení poplatku, jehož výše není ve smlouvě dostatečně specifikována, nebo změni z vlastní vůle RPSN. Nesplnění jiných náležitostí se vůči spotřebiteli projevuje vždy a je tedy možné uplatňovat postup podle § 6 kdykoliv. Například: neuvedení výše a počtu splátek, neuvedení informace o předčasném doplacení úvěru nebo neuvedení informace o způsobu splácení úvěru.

4. Maximální výše RPSN

RPSN je ukazatel, jenž se skládá z výše úroků + všech ostatních poplatků. Vyjadřuje v procentech, o kolik spotřebiteli ročně naroste částka, kterou musí zaplatit. V širším slova smyslu ukazuje, jaká je *skutečná* roční úroková míra.

Hodnota RPSN, resp. výše úrokové míry, není neomezená. **Příliš velká RPSN může být v rozporu dobrými mravy.** Lidově se takové situace označují jako *lichva*. Dle § 39 občanského zákoníku jsou právní úkony rozporné s dobrými mravy **absolutně neplatnými**.

§ 41 občanského zákoníku dále stanovuje, že: *"vztahuje-li se důvod neplatnosti jen na část právního úkonu, je neplatnou jen tato část, pokud z povahy právního úkonu nebo z jeho obsahu anebo z okolností za nichž k němu došlo, nevyplývá, že tuto část nelze oddělit od ostatního obsahu."* V tomto případě by se stalo neplatným stanovení RPSN, a tudíž i výše splátek, a spotřebitel by byl oprávněn postupovat dle § 6 zákona o spotřebitelském úvěru.

Žádný právní předpis však nestanovuje, jak velká výše úroků, resp. RPSN, konstituuje rozpor s dobrými mravy. Při posouzení je nutné vždy zvážit okolnosti daného konkrétního případu. V judikatuře se objevuje, že úroková míra 4x převyšující běžnou úrokovou míru na trhu je v rozporu s dobrými mravy. (v konkrétním případě se jednalo o 60% úrok). Nicméně toto pravidlo nelze brát absolutně. V rozporu s dobrými mravy mohou být i menší hodnoty RPSN, naopak v pořádku může být i vyšší RPSN - záleží na okolnostech, které vyšší RPSN odůvodňují. V případech vysoké RPSN a podezření z rozporu s dobrými mravy je vhodné se obrátit na právníka.

V případě, že smlouva o spotřebitelském úvěru s přemrštěnou RPSN byla uzavřena při zneužití tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti nebo rozrušení dlužníka, může se jednat i o trestný čin (dle § 253 trestního zákona). Trestným činem jsou činy dosahující určité míry společenské nebezpečnosti. Oznamit trestný čin je možné na policii nebo státním zastupitelství.

5. Nepřiměřená vedlejší ujednání

Pokud smlouva o spotřebitelském úvěru obsahuje ujednání, která výrazně a **neodůvodněně** znevýhodňují spotřebitele nebo opravňují poskytovatele úvěru, jsou tato ujednání na základě § 56 občanského zákoníku neplatná.

Demonstrativní výčet těchto ujednání obsahuje odst. 3 § 56 OZ. Jsou jimi např. ujednání, která:

- a) omezují odpovědnost poskytovatele úvěru za způsobenou škodu
- b) dovolují dodavateli, aby spotřebiteli nevydal splacený úvěr i v případě, že spotřebitel odstoupí od smlouvy
- c) opravňují poskytovatele úvěru odstoupit od smlouvy nebo měnit smluvní podmínky bez smluvního či zákonného důvodu a spotřebitele nikoli,
- d) opravňují poskytovatele úvěru, aby bez důvodů hodných zvláštního zřetele vypověděl smlouvu na dobu neurčitou (smlouvy o běžných účtech s kontokorenty, smlouvy o kreditních kartách) bez přiměřené výpovědní doby,
- e) zavazují spotřebitele k plnění podmínek, s nimiž se neměl možnost seznámit před uzavřením smlouvy,
- f) přikazují spotřebiteli, aby splnil všechny závazky i v případě, že dodavatel nesplnil závazky, které mu vznikly,

6. Odstoupení od smlouvy o úvěru

Odstoupit od smlouvy lze, jen jestliže je to v zákoně stanoveno nebo ve smlouvě dohodnuto (§ 48 občanského zákoníku). Pokud dojde k odstoupení od smlouvy, smlouva se od počátku ruší (a tudíž strany jsou si povinny vrátit veškeré již realizované plnění), pokud se smluvní strany nedohodly na něčem jiném.

Dohoda stran o možnosti odstoupit od smlouvy je neplatná, pokud umožňuje poskytovateli úvěru od smlouvy odstoupit bez objektivního důvodu, který není závislý pouze na jeho vůli, pokud stejné oprávnění není dáno spotřebiteli (§ 56(3)e občanského zákoníku). Naopak smluvní ujednání o tom, že v případě porušení smluvních povinností ze strany spotřebitele má poskytovatel úvěru právo odstoupit od smlouvy je v souladu se zákonem (§ 517 občanského zákoníku). Poskytovatel úvěru však musí dát spotřebiteli dodatečnou přiměřenou lhůtu ke splnění povinnosti (nejčastěji uhrazení splátky).

Pokud spotřebitel odstoupí od smlouvy o dodání zboží, automaticky tím odstupuje i od smlouvy o úvěru, jehož prostřednictvím je hrazena cena zboží. Účelovost úvěru musí pochopitelně vyplývat ze smlouvy. Poskytovatel úvěru je povinen spotřebiteli vrátit splacenou část úvěru, odlišná dohoda není možná. Podmínkou je, že dodavatel zboží a poskytovatel úvěru je jeden subjekt. Pokud úvěr poskytuje jiný subjekt, než dodavatel zboží, může spotřebitel vůči němu uplatňovat stejné nároky jen tehdy, pokud dodavatel zboží je výhradním obchodním zástupcem poskytovatele úvěru a smlouva o úvěru byla uzavřena prostřednictvím dodavatele zboží. Další podmínkou je, že odstoupení od smlouvy a vrácení ceny zboží (resp. nákladů na úvěr) uplatní spotřebitel nejprve u dodavatele zboží a ten mu nevyhoví (§§ 8 a 9 zákona o spotřebitelském úvěru).

V případě, že spotřebitel vrátí dodavateli zboží nebo jej vrátí 3. osobě (například do úřední úschovy, když je dodavatel v prodlení = nespolupracuje), a dodavatel není poskytovatelem úvěru ani není jeho výhradní obchodní zástupce, má spotřebitel vůči poskytovateli úvěru nárok alespoň na *přiměřené vypořádání* (§ 10 zákona o spotřebitelském úvěru). Přiměřeným vypořádáním ve většině případů bude, že spotřebitel není povinen platit další splátky, ale zároveň poskytovatel úvěru není povinen vrátit spotřebiteli již splacenou

část úvěru. Své nevyřízené pohledávky musí (resp. mohou) oba subjekty uplatnit vůči dodavateli zboží ve formě nároku na náhradu škody.

7. Předčasné doplacení úvěru

Spotřebitel je oprávněn splatit spotřebitelský úvěr před dobou stanovenou ve smlouvě. Toto oprávnění mu dává § 11 zákona o spotřebitelském úvěru. Zároveň musí být ve smlouvě o této možnosti a jejich podmínkách informován. Pokud se tak nestalo, má právo postupovat dle § 6.

V případě předčasného doplacení má spotřebitel nárok na přiměřenou slevu z celkových nákladů na úvěr. Jak tato sleva bude vypadat a jaké další platby, co do jejich výše nebo jasného způsobu výpočtu jejich výše, mu budou v souvislosti s předčasným doplacením úvěru účtovány, musí být uvedeno ve smlouvě o úvěru. Pokud tomu tak není, má v tomto případě opět nárok postupovat dle § 6 zákona o spotřebitelském úvěru.

Je otázkou, co přesně znamená "přiměřená sleva". V jasném rozporu s tímto požadavkem jsou situace (ke kterým dochází), když by nebyla poskytnuta žádná sleva z nesplacených nákladů na úvěr. **Otázku přiměřenosti slevy v současné době řeší právníci SOS. Tyto případy tedy směřujte dále na Administrativní centrum v Praze.**

8. Smlouva o úvěru dle obchodního zákoníku

Obchodní zákoník v §§ 497-597 obsahuje komplexní úpravu smlouvy o úvěru. Na vztahy mezi podnikateli a spotřebiteli se však tato úprava nevztahuje. Aplikace režimu obchodního zákoníku připadá v úvahu v následujících případech. Jednotlivé případy se mezi sebou liší tím, zda se zároveň na ně uplatní spotřebitelská úprava problematiky, jak byla výše popsána. V případě, že se spotřebitelská úprava uplatní, má před úpravou v obchodním zákoníku přednost.

1. Smluvními stranami jsou spotřebitel a podnikatel a písemně se dohodnou, že jejich smlouva se podřizuje režimu obchodního zákoníku. Zákon o spotřebitelském úvěru a další výše popsané předpisy se na jejich smlouvu o úvěru také uplatní.

2. Smluvními stranami jsou podnikatelé, příp. na straně dlužníka vystupuje stát, samosprávná jednotka nebo státní organizace. Spotřebitelská úprava se neuplatňuje.

Celá relevantní úprava v obchodním zákoníku je dispozitivní, tzn., že smluvní úprava daných otázek má před zákonnou úpravou přednost (vyjma § 499 obchodního zákoníku, ze kterého vyplývá, že nelze sjednat úplatu za sjednání závazku věřitele poskytnout na požádání peněžní prostředky, pokud poskytování úvěru není věřitelovým předmětem podnikání). d

Dle této úpravy se smlouvou o úvěru zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky. Dlužník je povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky ve sjednané lhůtě, jinak do jednoho měsíce ode dne, kdy byl o jejich vrácení věřitelem požádán.

Smlouva může být i vypovězena bez udání důvodu, a to dlužníkem s okamžitou účinností a věřitelem ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníku. Dlužník tedy může předčasně doplatit úvěr, přičemž úroky je povinen zaplatit jen za dobu od poskytnutí do vrácení peněžních prostředků. To samé platí

pro výpověď ze strany věřitele.

Věřitel je oprávněn odstoupit od smlouvy, je-li dlužník v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce. Věřitel má nárok, aby mu dlužník vrátil dlužnou částku s úroky.

Pokud výše sjednaná výše úroků je vyšší, než nejvyšší přípustná výše na základě zákona (aneb je v rozporu s dobrými mravy), je dlužník povinen platit úroky ve výši nejvýše přípustné.